

**შემოსვლით ტურიზმზე მოთხოვნის დეტერმინანტები და მისი ანალიზი  
ეკონომეტრიკული მოდელირების მეთოდის გამოყენებით საქართველოს მაგალითზე**

**რეზიუმე.** ნაშრომში შემოთავაზებულია საქართველოში შემოსვლით ტურიზმზე მოთხოვნის ეკონომეტრიკული ანალიზი 2008-2014 წლებში ე.წ. ტოპ 15 ქვეყნის მონაცემების საფუძველზე. შემოსვლით ტურიზმზე მოთხოვნის დეტერმინანტებად შემოთავაზებულია ტურისტთა წარმოშობის ქვეყნებში მშპ ერთ სულ მოსახლეზე, გაცვლითი კურსი, ღამისთევის ღირებულება, საჰაერო მგზავრობის ღირებულება, სახმელეთო ტრანსპორტით გადაადგილების ღირებულება, ლაგური ცვლადი-ტურისტული დანიშნულების ადგილისადმი გრავიტაცია (მიზიდულობა), ტურისტულია ორგანიზაციების რაოდენობა საქართველოში, 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომისა და 2008 წელს დაწყებული მსოფლიო ფინანსური კრიზისის ამსახველი ფიქტიური ცვლადები. დინამიკური ეკონომეტრიკული მოდელის შეფასებებით გამოიკვეთა ის დეტერმინანტები, რომლებიც არსებით ზეგავლენას ახდენენ შემოსვლით ტურიზმზე მოთხოვნის ფორმირებაში.

საკვანძო სიტყვები: ტურიზმი, მოთხოვნის დეტერმინანტები, ეკონომეტრიკული მოდელირება

**1. საქართველოს ტურისტული პოტენციალისა და შემოსვლითი ტურიზმის ბაზრის თანამედროვე მდგომარეობის მოკლე მიმოხილვა**

საქართველოს ბუნებრივ-გეოგრაფიული მრავალფეროვნება და ისტორიულ-კულტურული მემკვიდრეობა საშუალებას იძლევა განვითარდეს ტურიზმის ისეთი პერსპექტიული და მოთხოვნადი მიმართულებები, როგორცაა: ეკოლოგიური, აგრარული, კულტურული, რელიგიური, სათავგადასვლო, სამკურნალო-გამაჯანსაღებელი, სათამაშო, რეკრეაციული და სხვა.

ამჟამად, საქართველოს ტურისტული კომპლექსი მოიცავს 1310 განთავსების საშუალებას, 200-მდე მუზეუმს, რამდენიმე ასეულ ისტორიულ-კულტურულ ძეგლს (რომელთაგან 2 შესულია იუნესკოს მსოფლიო კულტურულ მემკვიდრეობაში), 100-ზე მეტ კურორტს, 14 სახელმწიფო ნაკრძალს, 11 ეროვნულ პარკს, 19 ადკვეთილს, 41 ბუნების ძეგლს, 2 დაცულ ლანდშაფტს სხვა.

მიუხედავად ტურისტული პოტენციალის მრავალფეროვნებისა, ტურიზმი, განსაკუთრებით, კი, შემოსვლითი ტურიზმი საქართველოში არა არის განვითარებული

სათანადო დონეზე. ეს, ნათლად ჩანს ქვეყნის მთლიან გამოშვებაში ტურიზმის წილიდან (იხ. დიაგრამა 1)



წყარო: სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

ქვეყნებისათვის, რომლებიც ფლობენ სათანადო ტურისტულ პოტენციალს, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია შემოსვლითი ტურიზმის განვითარება, ვინაიდან ის იძლევა დამატებითი კაპიტალის, სხვა ქვეყნებში შექმნილი სიმდიდრის ნაწილის მიღების საშუალებას. ეს საკითხი განსაკუთრებულ აქტუალობას, ლარის გაუფასურებითა და მისგან გამოწვეული ნეგატიური შედეგების გათვალისწინებით, იძენს ჩვენი ქვეყნის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე.

შსს-ის მონაცემებით, 2014 წელს საქართველოში შემოვიდა 2 218 050 უცხოელი ტურისტი, რაც 7,4%-ით აღემატება 2013 წლის მაჩვენებელს. უნდა აღინიშნოს, რომ წინა წლებთან შედარებით ვიზიტორთა ზრდის ტემპები შემცირებულია. მაგალითად, 2011 წელს 2010 წელთან შედარებით 23,5%-იანი ზრდა დაფიქსირდა. 2012 წელს წინა წელთან შედარებით 35,7%-იანი ზრდა, ხოლო 2013 წელს უცხოელი ტურისტების რაოდენობის ზრდამ 2012 წელთან მიმართებაში, კი, მხოლოდ 15,4% .

2014 წელს საქართველოს ყველაზე მეტად თურქი ტურისტები სტუმრობდნენ. თუმცა, 2013 წლის მაჩვენებელთან შედარებით 24,7%-ით კლებათ. მაშინ, როცა 2013 წელს 50,7%-იანი ზრდა დაფიქსირდა. მართალია, 2014 წელს სომხეთიდან შემოსული ტურისტების რაოდენობაც 16%-ით გაიზარდა, მაგრამ ეს საგრძნობლად ჩამორჩება 2013 წლის 91,3%-იან ზრდას.

ამავე წელს, ასევე გაიზარდა აზერბაიჯანიდან შემოსული ტურისტების რაოდენობა და 2013 წელთან შედარებით შეადგინა 20,6%, წინა წლის შესაბამისი მაჩვენებელი კი 37,6% იყო. საქართველოში შემოსული ტურისტების რაოდენობაში მეოთხე ადგილი რუსეთს უჭირავს, ხოლო მეხუთეს უკრაინა იკავებს. მიუხედავად იმისა, რომ 2014 წელს რუსეთიდან შემოსულ ტურისტთა აბსოლუტური რაოდენობა არ შემცირებულა, მკვეთრად შემცირდა პროცენტული

ზრდის ტემპი. კერძოდ, 2013 წელს პროცენტულმა ზრდამ 138% შეადგინა, 2014 წელს კი, მხოლოდ 31%. რაც შეეხება უკრაინას, 2014 წელს პროცენტულმა ზრდამ 48,4%-ს მიაღწია, როცა 2013 წელს პროცენტულმა ზრდამ 60,2% იყო. უნდა აღვნიშნოთ, რომ 2015 წლის იანვარ-თებერვალში ტურისტთა კლება შეინიშნება თურქეთიდან, რუსეთიდან, უკრაინადან და ზოგიერთი სხვა ქვეყნიდან.

ექსპერტული შეფასებებით, ტურისტთა რაოდენობის შემცირების ერთ-ერთ უმთავრეს მიზეზად საქართველოს მთავრობის მიერ, რიგ ქვეყნებთან, 2014 წლის 1 სექტემბრიდან ამოქმედებული სავიზო რეგულაციები, კერძოდ მისი რეჟიმის გამკაცრება იქნა დასახელებული. უნდა აღვნიშნოთ, ახალი სავიზო შეზღუდვები არ შეეხებია თურქეთს, რუსეთს, უკრაინას, სომხეთსა და აზერბაიჯანს (სტატისტიკურად ამ ქვეყნებიდან შემოდის ყველაზე მეტი ტურისტი საქართველოში), თუმცა ამ ქვეყნებიდან ტურისტთა შემოსვლა შემცირდა. ამდენად, ამის მიზეზად სავიზო ფორმალობები ვერ დასახელებდა. აღნიშნული ქვეყნებიდან ტურისტული აქტიურობების დაქვეითება, ცხადია, ძირითადად უკავშირდება საომარ მოქმედებებს, ეკონომიკური სიტუაციის გაუარესებას და სხვა ფაქტორებს.

მართალია ამ ქვეყნებზე არა, მაგრამ ახალმა სავიზო პოლიტიკამ მკვეთრად იმოქმედა ტურისტების ნაკადების შემცირებაზე ირანიდან და ერაყიდან (ორივე ქვეყანასთან გაუქმდა უვიზო მიმოსვლა). მაგალითისთვის, 2014 წელს ირანიდან 47 929 ვიზიტორი შემოვიდა, რაც წინა წლის მაჩვენებელს 44%-ით ჩამორჩება, ხოლო ერაყიდან საქართველოს ამავე წელს 21 752 ვიზიტორი სტუმრობდა, მათი რაოდენობა 2013 წელთან შედარებით 47%-ით ნაკლებია. ეს მაშინ, როცა ორივე დასახელებული ქვეყანა შედის ე. წ. იმ ტოპ 15 ქვეყანაში საიდანაც საქართველოს სტატისტიკურად ყველაზე მეტად სტუმრობენ.

მოსალოდნელია, რომ ცვლილებები სავიზო რეგულაციებში შეამცირებს ტურისტთა შემოსვლას ისეთი ქვეყნებიდან, როგორცაა: ჩინეთი, ინდოეთი, მალაიზია, სინგაპური, ჰონკონგი და სხვა. ამ ქვეყნების მოქალაქეები ვეღარ ისარგებლებენ საზღვარზე ვიზის აღების შესაძლებლობით.

სამართლიანობა მოითხოვს აღვნიშნოთ, რომ საქართველოში შემოსვლითი ტურიზმის განვითარების შემაფერხებელ ფაქტორებად კვლავ რჩება: ინფრასტრუქტურის განვითარების დაბალი დონე, ტურისტული მომსახურების არასათანადო ხარისხი, არახელსაყრელი პირობები ინვესტირებისათვის, ქვეყნის როგორც ტურისტული ბრენდის არასაკმარისი პოზიციონირება, კვალიფიციური პერსონალის სიმცირე და სხვა.

ყოველივე აღნიშნული განაპირობებს ავტორიტეტული საერთაშორისო ორგანიზაციების კვლევებში საქართველოს რეიტინგის დაქვეითებას. ამჟამად, მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის მოგზაურობისა და ტურიზმის კონკურენტუნარიანობის ინდექსის მიხედვით საქართველო 141 ქვეყანას შორის იკავებს 71-ე ადგილს, რაც 5 პოზიციით არსი გაუარესებული 2013 წლის მონაცემებთან შედარებით. ასეთი რეიტინგები და მასში

პოზიციების დათმობა ძალზედ ნეგატიურად აისახება ქვეყნის ტურისტულ იმიჯზე და აქვეითებს მის ტურისტულ მიმზიდველობას.

## **2.შემოსვლით ტურიზმზე მოთხოვნის დეტერმინანტები საქართველოში**

შემოსვლით ტურიზმზე მოთხოვნის დეტერმინანტების გამოვლენასა და ანალიზისადმი მიძღვნილია სხვადასხვა სახის კვლევა. Frechting D.C-ის კვლევებში შემოსვლით ტურიზმზე მოთხოვნის დეტერმინები პირობითად შეიძლება დაყოფილია მასტიმულირებელ და შემზღუდველ დეტერმინანტებად. პირველს მიეკუთვნება: მშპ ან ეროვნული შემოსავლები, მოსახლეობის რიცხოვნობა, თავისუფალი დრო დასვენებისათვის, ეკონომიკური და სოციალურ-კულტურული კავშირები, ოჯახების სქესობრივ-ასაკობრივი სტრუქტურა და სხვა. ხოლო მეორეს - გადაადგილების მანძილი, ფასები ტურისტულ პროდუქტებსა და თანამდევ მომსახურებაზე, სავიზო ფორმალობები, საომარი ვითარება, კრიმინოგენური სიტუაცია, ტერაქტები და ა.შ. Vanegas M, croes R.R -ის, Song,Witt -ის კვლევებში ისეთი კლასიკური დეტერმინანტებია შემოთავაზებული, როგორცაა: ტურისტების შემოსავლები, გაცვლითი კურსი, პოლიტიკური სიტუაცია, ღამისთევის ღირებულება, მარკეტინგი და რეკლამა და სხვა. პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში არსებულ კვლევებში შემოთავაზებული დეტერმინანტებია: სასტუმროები და სხვა განთავსების ადგილები, ტურიზმის სფეროში სპეციალისტთა რაოდენობა, სპორტულ-გამაჯანსაღებელი დაწესებულებების რიცხოვნობა, მუზეუმების, ნაკრძალებისა და ეროვნული პარკების რაოდენობა, სასტუმროებისა და სხვა განთავსების საშუალებებში ნომრების რაოდენობა, ტრანსპორტის სახეობებზე ფასების ზრდის ინდექსი, სანიტარულ-გამაჯანსაღებელ მომსახურებაზე ფასების ინდექსი, ეკონომიკაში დასაქმებულთა რაოდენობა, კვების ობიექტების რაოდენობა, მშპ -ს მაჩვენებელი და სხვა.

ზემოთ აღნიშნულ და ასევე სხვა კვლევებში განხილული ფაქტორების ანალიზის საფუძველზე საქართველოში შემოსვლით ტურიზმზე მოთხოვნის ეკონომეტრიკული ანალიზის მიზნით შერჩეულ იქნა შემდეგი დეტერმინანტები:

**-მშპ ერთ სულ მოსახლეზე.** კლასიკური მიდგომით უფრო მიზანშეწონილი და გამართლებული იქნებოდა ტურისტის წმინდა განკარგვადი შემოსავლის ამსახველ მაჩვენებელზე შეჩერება. თუმცა მასზე ზუსტი ინფორმაციის მოპოვება მისი სუბიექტური ხასითის გამო შეუძლებელია. ცხადია, რომ ერთ სულ მოსახლეზე მშპ-ს გაზრდა უკავშირდება საზოგადოების კეთილდღეობის ამაღლებას, მათი შემოსავლების ზრდას. რაც, შესაბამისად პირდაპირ კავშირშია მოსახლეობის ტურისტულ აქტიურობასთან.

**-ღამისთევის ღირებულება.** აღნიშნულ პარამეტრად აღებულ იქნა საქართველოში სასტუმროებში ღამისთევის საშუალო ღირებულება.

**-საჰაერო ტრანსპორტით გადაადგილების ღირებულება.**

-**სახმელეთო ტრანსპორტით მგზავრობის ღირებულება.** იმის გამო, რომ საქართველო-რუსეთის სარკინიგზო ხაზი დროებით არ ფუნქციონირებს და საწყლოსნო ტრანსპორტით ტურისტთა უმნიშვნელო რაოდენობა შემოდის საქართველოში, მოდელში გათვალისწინებულ იქნება საავტომობილო ტრანსპორტის მგზავრობის ღირებულება.

-**ტურისტული ორგანიზაციების რიცხოვნობა.** ეს მაჩვენებელი ნათლად განსაზღვრავს ტურისტული ბაზრებისა და ტურისტული პროდუქტების დივერსიფიცირებულობას. წარმოადგენს ტურისტული პოტენციალის ათვისებისა და ტურისტული ინდუსტრიის განვითარების ერთ-ერთ ინდიკატორს.

-**გაცვლითი კურსი.** ეს მაჩვენებელი ფიგურირებს საერთაშორისო ტურიზმზე მოთხოვნის დეტერმინანტების როგორც თეორიული, ისე გამოყენებითი ეკონომეტრიკული ანალიზისადმი მიძღვნილ სამეცნიერო პუბლიკაციებში. მისი ცვლილება მკაფიო სიგნალია უცხოელი ტურისტებისათვის დანიშნულების ადგილებში ტურისტულ მომსახურებაზე ფასების ცვლილების შესახებ. ლარის გაუფასურება, სხვა თანაბარ პირობებში, აიაფებს ტურისტულ პროდუქტს და პირიქით. ნაშრომში გამოყენებულია საქართველოს ეროვნული ბანკის ოფიციალური გაცვლითი კურსები.

-**ფიქტიური ცვლადები.** როგორც ცნობილია ტურისტული ნაკადების დინამიკა და ზოგადად ტურისტული აქტიურობები ძალზედ მგრძობიარეა საომარო მოქმედებების, ტერორისტული აქტების და სხვა ნეგატიური პროცესების მიმართ. ამგვარი მოვლენების ასახვას ეკონომეტრიკულ მოდელში ემსახურება ე.წ. ფიქტიურ ცვლადები, რომლებიც არსებობის შემთხვევაში უდრის 1-ს და არ არსებობის შემთხვევაში 0-ს. მოდელში ჩართულია ორი ფიქტიური ცვლადი. ერთი ასახავს რუსეთ-საქართველოს ომს 2008 წელს, ხოლო მეორე მსოფლიო ფინანსურ კრიზისს იმავე წელს. ორივე მათგანმა დროებით შეამცირა უცხოელი ტურისტების შემოსვლა საქართველოში.

-**ლაგური ცვლადი.** ცვლადი, რომელიც ახასიათებს ტურისტთა მიზიდულობას ტურისტული დანიშნულების ადგილისადმი. ვუწოდოთ მას ტურისტული გრავიტაცია. დადებითი შთაბეჭდილებები, ანიმაცია რაც შეიძლება მიიღოს ტურისტმა დანიშნულების ადგილზე ხშირად ხდება მათი განმეორებითი სტუმრობის წინაპირობა. ხოლო ნაკლები კმაყოფილების პირობებში არა თუ თვითონ აღარ უჩნდებათ განმეორებით სტუმრობის სურვილი, არამედ ადვილად შესაძლებელია თავიანთი შთაბეჭდილების გაზიარებით სხვებსაც შეაცვლევინონ მოცემულ დანიშნულების ადგილებში მოგზაურობის გადაწყვეტილება.

### **3.მოდელის სპეციფიკაცია**

საქართველოში შემოსვლით ტურიზმზე მოთხოვნის ანალიზის ეკონომეტრიკული მოდელის აგების მიზნით გამოყენებულ იქნა მონაცემები ე.წ. ტოპ 15 ქვეყნიდან (თურქეთი,სომხეთი,აზერბაიჯანი,რუსეთი,უკრაინა,ირანი,პოლონეთი,ისრაელი,გერმანია,ყაზა

ხეთი, ა.შ.შ, ერაყი,საბერძნეთი, ბელორუსი და გაერთიანებული სამეფო) შემოსული ტურისტების რიცხოვნობის შესახებ ( $i=1,15$ )

შერჩეული დეტერმინანტების გათვალისწინებით საქართველოში შემოსვლით ტურიზმზე მოთხოვნის ფუნქციას ექნება შემდეგი სახე:

$$M_{it} = f(M_{it-1}, N_{it}, P_{1t}, P_{2t}, P_{3t}, K_{it}, Q_t) \quad (1)$$

სადაც,

$M_{it}$ –არის ერთ სულ მოსახლეზე გაანგარიშებით  $i$  -ური ქვეყნიდან  $t$ წელს შემოსულ ტურისტთა რაოდენობა.

$M_{it-1}$  – ლაგური ცვლადი, რომელიც გვიჩვენებს მიზიდულობას (გრავიტაციას) ტურისტული დანიშნულების ადგილებზე.

$N_{it}$ – $i$  -ურ ქვეყანაში  $t$  წელს ერთ სულ მოსახლეზე მშპ--ს ამსახველი მაჩვენებელი

$P_{1t}$ – ღამისთევის ღირებულება დანიშნულ ადგილზე  $t$  წელს.

$P_{2t}$ – საჰაერო ტრანსპორტით მგზავრობის ღირებულება  $i$  -ური ქვეყნიდან  $t$  წელს.

$P_{3t}$ –სახმელეთო მგზავრობის ღირებულება  $i$  -ური ქვეყნიდან  $t$  წელს

$K_{it}$ –ლარის ერთეულის გაცვლითი კურსი  $i$  -ური ქვეყნის ვალუტასთან  $t$  წელს

$Q_t$  – ტურისტული კომპანიების რაოდენობა  $t$  წელს

$D_1$ –ფიქტიური ცვლადი, რომელიც ასახავს რუსეთ-საქართველოს ომს 2008 წელს

$D_2$ –ფიქტიური ცვლადი, რომელიც ასახავს 2008 წელს დაწყებულ მსოფლიო ფინანსურ კრიზისს.

სპეციალურ კვლევებში (Беднова М.А., [Ратникова Т.А.](#)) შემოსვლით ტურიზმზე მოთხოვნის ანალიზის მიზნით აგებულ ეკონომეტრიკულ მოდელებს აქვს ლოგარითმული ფორმა. აღნიშნულის გათვალისწინებით, ჩვენს შემთხვევაში ეკონომეტრიკული მოდელი მიიღებს შემდეგ სახეს:

$$\ln M_{it} = \alpha + \beta_1 \ln M_{it-1} + \beta_2 \ln N_{it} + \beta_3 \ln P_{1t} + \beta_4 \ln P_{2t} + \beta_5 \ln P_{3t} + \beta_6 \ln K_{it} + \beta_7 \ln Q_t + \beta_8 D_1 + \beta_9 D_2 + U_{it} \quad (2)$$

სადაც  $i=1, \dots, 15$ ,  $t=2008, \dots, 2014$ ;  $U_{it}$ –შემთხვევითი წევრი, რომელიც აერთიანებს თეთრ ხმაურს, ქვეყნების არადაკვირვებად ინდივიდუალურ ეფექტებსა და დროებით ეფექტებს.

წარმოდგენილი მოდელი დინამიკური სახისაა. მიჩნეული, რომ მის პარამეტრების გაანგარიშება უმცირეს კვადრატთა მეთოდით და FE შეფასება არ არის გამართლებული. ამგვარი მოდელის შეფასებისათვის რეკომენდირებულია ინსტუმენტალური ცვლადების მეთოდის ან მომენტების განზოგადებული მეთოდის (GMM) გამოყენება. კერძოდ, ამ მიზნით, ზოგიერთი სხვა კვლევის მსგავსად, ჩვენს მიერ გამოყენებულ იქნა არელლანო-ბონდის

მეთოდოლოგია, რომელიც იძლევა არადაკვირვებადი ქვეყნების ინდივიდუალური ეფექტების ელიმინირების საშუალებას. შესაბამისად, დინამიკურ მოდელს ექნება შემდეგი სახე:

$$\Delta \ln M_{it} = \alpha + \beta_1 \Delta \ln M_{it-1} + \beta_2 \Delta \ln N_{it} + \beta_3 \Delta \ln P_{1t} + \beta_4 \Delta \ln P_{2t} + \beta_5 \Delta \ln P_{3t} + \beta_6 \Delta \ln K_{it} + \beta_7 \Delta \ln Q_t + \beta_8 \Delta D_1 + \beta_9 \Delta D_2 + \Delta U_{it} (\Delta \mu_i + \Delta \varepsilon_t) \quad (3)$$

ვინაიდან მოდელი დინამიკურია და გააჩნია ორმაგი ლოგარითმული ფორმა - მისი კოეფიციენტები წარმოადგენენ მოკლევადიანი ელასტიკურობის ამსახველ მაჩვენებლებს, რომელთაც მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავთ შედეგების ინტერპრეტაციის პროცესში.

#### 4. ეკონომეტრიკული მოდელის შეფასებით მიღებული შედეგები და მათი ინტერპრეტაცია

არელლანო-ბონდის მეთოდით მე-3 რეგრესიული მოდელის შესაფასებლად გამოყენებულ იქნა სპეციალური ეკონომეტრიკული პაკეტი STATAv10. ავტოკორელაციის ტესტის და სარგანის ტესტის ჩატარებამ აჩვენა, რომ რეგრესულ განტოლებაში სწორადაა ჩართული ცვლადები, რაც სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი შეფასებების მიღების წინაპირობაა.

საქართველოში შემოსვლით ტურიზმზე მოთხოვნის ანალიზის მიზნით აგებული დინამიკური ეკონომეტრიკული მოდელის შეფასებით მიღებულ იქნა შემდეგი შედეგი:

| $\ln M_{t-1}$ | $\ln N$ | $\ln P_1$ | $\ln P_2$ | $\ln P_3$ | $\ln K$ | $\ln Q$ | $\ln D_1$ | $\ln D_2$ |
|---------------|---------|-----------|-----------|-----------|---------|---------|-----------|-----------|
| 0.73          | 1.64    | -0.62     | -0.05     | -0.24     | 0.63    | 0.06    | -0.10     | -0.08     |

ცხრილი 1. 2008-2014 წწ. დინამიკური ეკონომეტრიკული მოდელის პარამეტრების შეფასება საქართველოსთვის.

**დანიშნულების ადგილისადმი გრავიტაციის (მიზიდულობის) ამსახველი ლაგური ცვლადი.** საქართველოსთვის, გათვლების შედეგად აღნიშნულმა პარამეტრმა მიიღო 0,73-ის ტოლი მნიშვნელობა. ეს იმას ნიშნავს, რომ ჩვენს ქვეყანაში ჩამოსული ტურისტების 73% -ს კვლავ უჩნდება განმეორებითი სტუმრობის სურვილი. სამართლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს, რომ ეს საკმაოდ მაღალი მაჩვენებელია, განსაკუთრებით მსოფლიო ეკონომიკური ფორმის მოგზაურობისა და ტურიზმის კონკურენტუნარიანობის ინდექსის ფონზე. ამ ინდექსის მიხედვით ჩვენს ქვეყანაში არც თუ ისე სახარბიელო ვითარებაა სახმელეთო ინფრასტრუქტურის, ფასების კონკურენტუნარიანობის მოგზაურობისა და ტურიზმის პრიორიტეტულობის, ბუნებრივი რესურსების, კულტურული რესურსების და სხვა მაჩვენებლების მიხედვით. მიზიდულობის ასეთ მაღალი მაჩვენებელი სავარაუდოდ განპირობებული უნდა იყოს ქართველებისათვის მენტალურად დამახასიათებელი სტუმართმოყვარეობით. ასევე იმ ფაქტით, რომ საქართველოში შემოსულ ტურისტებში სჭარბობს ტურისტები პოსტსაბჭოთა ქვეყნებიდან (სომხეთი, აზერბაიჯანი, რუსეთი, უკრაინა). საბჭოთა პერიოდში ამ ქვეყნებისა და საქართველოს ერთობლივმა თანაცხოვრებამ ისტორიული საფუძველი ჩაუყარა კულტურულ, სოციალურ და სხვა ტიპის კავშირებს, რაც თანამედროვე პირობებშიც გრძელდება და ხელს უწყობს ტურისტულ აქტიურობებს.

**მშპ ერთ სულ მოსახლეზე.** თეორიულად დასაბუთებულია, რომ ძირითადად მოსახლეობის შემოსავლები განაპირობებს მათი დანახარჯების მოცულობას გართობებსა და დასვენებაზე, რის გამოც უპირატესად სტუმრობენ ტურისტული დანიშნულებით ადამიანები ამა თუ იმ ქვეყანას. საქართველოს მაგალითზე აგებული მოდელის მიხედვით მოითხოვნის ელასტიკურობა შემოსავლების მიხედვით არის 1,64 და მნიშვნელოვანია 1%-იანი მნიშვნელობების დონით. მასასადამე, საქართველოს ტურისტული პოტენციალის ათვისება და ტურიზმიდან მიღებული შემოსავლების ზრდა არსებითადაა დამოკიდებული ტურისტთა წარმოშობის ქვეყნებში ეკონომიკური კონიუნქტურის გაუმჯობესებაზე.

**ლამისთევის ღირებულება.** ლამისთევა ტურისტული პროდუქტის მნიშვნელოვანი კომპონენტია, ხოლო ლამისთევაზე დანახარჯებს მთლიან ტურისტულ დანახარჯებში სოლიდური ხვედრითი წილი გააჩნია. მოდელში ამ მაჩვენებლის კოეფიციენტი ტოლია -0,26, რაც ნათლად ადასტურებს შემოსვლით ტურიზმზე მოთხოვნის მგრძობიარობას მის მიმართ. საქართველოში ლამისთევის საშუალებები ძირითადად წარმოდგენილია საოჯახო ტიპის სასტუმროებით, თუმცა ბოლო წლებში ადგილი აქვს მსოფლიო სასტუმრო ბრენდების შემოსვლას. ამჟამად, სასტუმრო ინდუსტრიის განვითარების მასშტაბების გაფართოება განსაკუთრებით შესამჩნევია აჭარაში. ეს, მისი ტურისტული პოტენციალის გათვალისწინებით სრულიადაც არაა გასაკვირი. სასტუმროების რაოდენობის ზრდამ (რისი ტენდენციაც აშკარად გამოკვეთილია) ხელი უნდა შეუწყოს კონკურენციის გაფართოებას, მომსახურების ხარისხის გაუმჯობესებასა და სწორ ფასწარმოქმნას.

**საჰაერო ტრანსპორტით მოგზაურობის ღირებულება.** საქართველოსთვის, სხვა ქვეყნებისაგან განსხვავებით, ეს დეტერმინანტი აღმოჩნდა არც თუ ისე მნიშვნელოვანი. მოკლევადიანი ელასტიკურობა ტოლია -0,05. ეს შესაძლებელია აიხსნას იმით, რომ ჩვენს ქვეყანაში ტურისტთა მთლიანი რაოდენობიდან აბსოლუტური უმრავლესობა, მიახლოებით 80-90% შემოდის სახმელეთო საზღვრებიდან, ისეთი ქვეყნებიდან, როგორცაა: თურქეთი, სომხეთი და აზერბაიჯანი. რუსეთი ფედერაციიდანაც საკმაოდ დიდი ნაწილი საქართველოში შემოსასვლელად სარგებლობს სახმელეთო ტრანსპორტით (ამ ფაქტს განსაკუთრებით ადგილი ჰქონდა მაშინ, როცა დროებით შეწყდა პირდაპირი ავიამიმოსვლა საქართველოსა და რუსეთს შორის). მაშინ როცა ევროკავშირის ქვეყნებიდან, საიდანაც ჩვენს ქვეყანაში ტურისტული მოგზაურობისათვის სახმელეთო გადაადგილების საშუალებების გამოყენება პრაქტიკულად არამიზანშეწონილია და მხოლოდ საჰაერო ტრანსპორტი უნდა იქნეს გამოყენებული, 2015 წლის პირველ კვარტალში შემოვიდა მოგზაურთა მთლიანი რაოდენობის 3%(31 953 მოგზაური).

გარდა ამისა, უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ საქართველოს ბევრ ქვეყანასთან არ აქვს პირდაპირი ავიახაზები ან ისინი არარეგულარულია, რაც აფერხებს ტურისტთა შემოსვლას. ამის დასტურად შევნიშნავთ, რომ 2015 წლის პირველ კვარტალში ლიტვის მიმართულებით პირდაპირი ავიახაზის გახსნამ გამოიწვია ამ ქვეყნიდან 2294 ვიზიტორის შემოსვლა, რაც 136%



-ით მეტია წინა წლის იმავე კვარტალთან შედარებით. ამავე კვარტალში, საქართველოსა და ბელორუსიას შორის ავიამიმოსვლის გააქტიურებამ 39%-ით გაზარდა ვიზიტორთა რაოდენობა.

**-სახმელეთო ტრანსპორტით გადაადგილები ღირებულება.** როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ საქართველოში შემოსულ ტურისტთა საერთო რაოდენობაში სჭარბობს ტურისტები მეზობელი ქვეყნებიდან. გეოგრაფიული სიახლოვის, არარეგულარული საავიაციო მიმოსვლის ან მისი არარსებობის და სხვა გარემოებების გამო, ისინი ირჩევენ საავტომობილო ტრანსპორტით მგზავრობას. მოდელში ამ დეტერმინანტის კოეფიციენტი მიაღწია -0,24-ის ტოლი მნიშვნელობა და აღმოჩნდა მნიშვნელოვანი. უნდა ვივარაუდოთ, რომ საქართველოში საგზაო ინფრასტრუქტურის მოწესრიგება, მათ შორის ავტობანის მშენებლობის დასრულება შეამცირებს ტურისტთა მგზავრობის ხანგრძლივობას და მათ დანახარჯებს გადაადგილებაზე. პერსპექტივაში, ამან უნდა გამოიწვიოს ტურისტთა ნაკადის ზრდა.

**გაცვლითი კურსი.** ცნობილია, რომ ტურისტი ტურისტული პროდუქტის შექმნაზე გადაწყვეტილებას იღებს მგზავრობაზე, დამისთევასა და სხვა მომსახურებაზე ფასების შესახებ ინფორმაციის ანალიზის საფუძველზე. თუმცა, ასეთი სახის ინფორმაცია მისთვის შესაძლებელია უფრო ნაკლებად ხელმისაწვდომი ან სანდო იყოს, ვიდრე მონაცემები გაცვლითი კურსის შესახებ. ამიტომ, ის ყოველთვის უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე სხვა ფასისმიერი პარამეტრები. მოდელში გაცვლითი კურსის კოეფიციენტი როგორც მოსალოდნელი იყო არის დადებითი, მნიშვნელოვანია 1%-იანი მნიშვნელოვნების დონით და უდრის 0,63, აღნიშნული ნიშნავს იმას, რომ სხვა თანაბარ პირობებში, ლარის გაუფასურება უცხოელი ტურისტებისათვის იწვევს ტურისტული მომსახურების გაიფასებას, რაც ტურისტული ნაკადების ზრდის წინაპირობაა. შეიძლება აღვნიშნოთ, რომ 2015 წლის დასაწყისში საქართველოში დაწყებულმა ლარის დევალვაციის პროცესმა, ტურისტულ მომსახურებაზე ფასების უცვლელობის პირობებში, უნდა გამოიწვიოს უცხოელ ტურისტთა რაოდენობის ზრდა.

**ტურისტული ორგანიზაციების რაოდენობა.** დაკვირვებად პერიოდში საქართველოში ტურიზმის სფეროში ოპერირებადი ორგანიზაციების რაოდენობა ზრდის ტენდენციით ხასიათდებოდა, რაც ადასტურებს ტურიზმის ბიზნესის სფეროს ათვისების მასშტაბების გაფართოებას. ეს კომპანიები სულ უფრო და უფრო მეტად ცდილობენ ტურისტული პროდუქტების დივერსიფიცირებას, მის ექსპორტს, სწორი მარკეტინგული სტრატეგიების შემუშავებას და ხელს უწყობენ საქართველოს პოზიციონირებას საერთაშორისო ტურისტულ ბაზარზე. მოდელში, ამ ცვლადის კოეფიციენტი დადებითი ნიშნითაა, თუმცა არც თუ ისე დიდი მნიშვნელობა მიიღო ( 0, 06).

**ფიქტიური ცვლადები.** მოდელში ჩართულ ფიქტიურ ცვლადს  $D_1$  -ს, რომელიც ასახავს რუსეთ-საქართველოს ომს აქვს უარყოფითი ნიშანი და ტოლია -0.10. ეს ლოგიკურია, ვინაიდან ტურისტები ძალზედ მგრძობიარედ რეაგირებენ საომარ მოქმედებებზე, ტერორისტულ

აქტებზე, პოლიტიკურ არასტაბილურობასა და სხვა კატაკლიზმებზე. რუსეთ-საქართველოს ომმა, ჩვენს ქვეყანაში, გააუარესა ტურისტული მიმზიდველობის ისეთი მაჩვენებელი, როგორცაა-დაცულობა და უსაფრთხოება და საქართველოს შეუქმნა საომარ ვითარებაში მყოფი ქვეყნის იმიჯი. მეორე, მსოფლიო ფინანსური კრიზისის ამსახველი ფიქტიური ცვლადი  $D_2$ , ასევე უარყოფითი ნიშნითაა. მისი კოეფიციენტი  $-0,08$ -ის ტოლია. ამ კრიზისმა შეამცირა საქართველოში უცხოელ ტურისტთა შემოსვლა, თუმცა კლება უფრო თვალსაჩინო იქნებოდა შემომსვლელი ტურისტების წარმოშობის ქვეყნები უფრო ინტეგრირებული რომ ყოფილიყვნენ მსოფლიო ეკონომიკაში.

### დასკვნა

საქართველოში შემოსვლით ტურიზმზე მოთხოვნის ანალიზმა ეკონომეტრიკული მოდელის გამოყენებით გამოავლინა ის ძირითადი დეტერმინატები, რომლებიც არსებით ზეგავლენას ახდენენ უცხოელი ტურისტების რაოდენობის ზრდაზე. განსაკუთრებით გამოსაყოფია ტურისტული გრავიტაცია (მიზიდულობა) და გაცვლითი კურსი. აღმოჩნდა, რომ მნიშვნელოვანი ზემოქმედება დაკვირვებად პერიოდში მოახდინა რუსეთ-საქართველოს ომმა და მსოფლიო ფინანსურმა კრიზისმა. მიღებული შედეგები შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს ტურიზმის სფეროს კომპლექსური კვლევებისათვის, პროგნოზირებისა და ამ სფეროს უფრო ეფექტიანი განვითარების სტრატეგიის ფორმირებისათვის.

### Abstract

The article offers an econometrical analyses of incoming tourist demand in 2008-2014 in Georgia on the date basis of so-called 15 top countries. JDP per capital in tourist origin countries, exchange rate cost of lodging, cost of living, cost of air travel, surface travel cost, attraction of tourist destination, the number of tourist organizations in Georgia dummy, variables reflecting the world financial crises began in 2008 and Russian – Georgian war in 2008 are offered as the determinants of incoming tourism demand. By means of dynamic econometric model assessment are elucidated the determinants essentially influencing the formation of incoming tourism demand.

### ლიტერატურის სია

1. თოთლაძე ლ. ტურიზმის ეკონომეტრიკული მოდელირების თეორიული ასპექტები. თბ, 2014
2. Беднова М.А., [Ратникова Т.А.](#) Эконометрический анализ спроса на въездной туризм в России. Ж Прикладная эконометрика, 2011. № 1. С. 97—113

3. Croes R.R., Vanegas M. An econometric study of tourist arrivals in Aruba and its implications. *Tourism Management*. 2005, 26(6), 879-890.
4. Frechtling D. C. *Practical Tourism Forecasting*. 1996, Butterworth-Heinemann.
5. [Haiyan Song](#), [Stephen F. Witt](#), [Gang Li](#) *The Advanced Econometrics of Tourism Demand*. Taylor and Francis. UK, 2008
6. Nikolaos Dritsakis Spiros Athanasiadis. AN ECONOMETRIC MODEL OF TOURIST DEMAND: The Case of Greece. *Studies in Economics and Econometrics* Vol. 22, No 1 p. 115 - 122.
3. [www.hse.ru/data/2012/03/11/1266392615/](http://www.hse.ru/data/2012/03/11/1266392615/)
8. [geostat.ge](http://geostat.ge/)
9. <http://gnta.ge/>
10. <http://police.ge/>